https://k-blogg.se/2020/06/12/det-rorliga-kulturarvet-del-1-heleneborgs-batklubb/

Utdrag ur; K-blogg/Riksantikvarieämbetet

Det rörliga kulturarvet: Del 1. Heleneborgs båtklubb (Publicerat 12 juni 2020)

Riksantikvarieämbetet har fått i uppdrag av regeringen att sprida kunskap om historiska transportmedel. Som ett led i det arbetet vill vi under tiden för uppdraget särskilt uppmärksamma hur transporthistoriska föreningar och föreningsaktiva arbetar för att historiska transportmedel ska kunna användas och vara fortsatt rörliga även i framtiden. Vad är det för kulturarv de förvaltar? Vilka utmaningar finns idag? Är utmaningarna gemensamma för olika typer av transportmedel?

Riksantikvarieämbetet släppte i december 2018 rapporten "Det rörliga kulturarvet". Nu har vi gett oss ut i verkligheten och träffat förvaltare av det kulturarv som rullar, flyter, flyger och går på räls. Resultatet kommer att presenteras i en följetong i flera delar här på K-blogg. Den första delen handlar om Heleneborgs båtklubb – Pålsundet, Södermalm, Stockholm.

Miljön vid Pålsundet – ett flytande museum

Heleneborgs båtklubb förfogar över en unik miljö vid Pålsundet mellan Södermalm och Långholmen i Stockholm. Namnet Pålsundet kommer från att dåtidens sjötull tidigt upptäckte att det smala sundet gjorde det möjligt för mälarbönderna att smita från förtullning, varför man byggde så kallade pålspärrar i sundet under 1620-talet. På Långholmssidan ligger Mälarvarvet som också kan räkna sin historia från 1600-talet.

När vi besöker Pålsundet slås vi av hur strandkanten och vattnet samspelar. Pilträd som hänger över från båda sidor av kanalen lummar till det. Husen på Heleneborgsgatan tornar upp sig på Södermalmssidan och hamnen fortsätter bort inunder Västerbron. Naturnära möter urbant. Vid träbryggorna och förtöjningspålarna ligger träbåtarna, där Heleneborgs båtklubb har satt upp skyltar med information och historik om dem. Det känns lite som ett flytande museum.

Båtarna i Pålsundet – ett representativt urval av den svenska träbåtshistorien och båtbyggartraditionen

Heleneborgs båtklubb grundades 1919 och firade alltså nyligen 100 år. Vissa av träbåtarna som ligger vid bryggorna är jämngamla med klubben eller till och med äldre. Här finns ett representativt urval av den svenska träbåtshistorien, fritidsbåtskulturen och båtbyggartraditionen. Det handlar exempelvis om båtar efter ritningar av Sveriges genom tiderna mest namnkunnige motorbåtskonstruktör C. G. Pettersson (1876-1953), kallade Petterssonbåtar. Långsmala glidare! En sådan är Plurr som ni kan läsa mer om längre ner. Här kan man också hitta snipor. Breda mindre båtar som kan vara byggda med klinkteknik. En teknik som har 1000-årig historia. Anledningen till att sniporna byggs breda är att de skulle klara av höga vågor och oroliga sjöar när de användes för fiske. Sniporna går grunt i sjön vilket gör dem driftekonomiska och lättmanövrerade.

Den 24 mars 2020 nominerade Sverige, tillsammans med Danmark, Finland, Färöarna, Island, Norge och Åland, den nordiska klinkbåtstraditioner till Unescos representativa lista över mänsklighetens immateriella kulturarv. Det är första gången Sverige nominerar till denna lista över traditioner, sedvänjor och bruk världen över.

Stadsnära läge – tillgänglighet för båtägare, stockholmare och turister

Heleneborgs båtklubb är en fritidsbåtshamn i storstan. Från den östra delen av hamnen skymtar man Riddarfjärden och Stadshuset. Längsmed strandlinjen löper gångvägar och grönstråk. Det är lätt gå över Pålsundsbron till Långholmen och sedan över till Södermalm igen via Långholmsbron. Från 1920-talet

anordnades den närliggande parkplaneringen utefter den så kallade Stockholmsstilen, vilken underströk anpassning till lokal terräng, natur och kulturhistoria.

Historiskt intressanta livsmiljöer har betydelse för besöksnäringen. Här är båtklubbens arbete med informationsskyltar om båtarna såklart föredömligt. Miljön får då innehåll och kontext och kan locka till att fler blir intresserade av kulturarvsarbete med träbåtar. En fördel med läget i stan är att båtarna och hamnmiljön blir tillgängliga för såväl stockholmare som turister.

Loris – en båt med fascinerande proveniens

Såväl närboende som långväga besökare som passerar förbi kan till exempel njuta av åsynen av den 15 meter långa och iögonenfallande eleganta expresskryssaren M/Y Loris. Loris byggdes på Hästholmsvarvet (nuvarande Kvarnholmen i Nacka) år 1913. Båten beställdes av Ivar Kreuger som var hennes ägare fram till sin död 1932. Konstruktör var Knut Ljungberg.

Vid vårt besök fick vi förmånen att stiga ombord på Loris och bland annat beundra båtens fina salong. Loris är idag en till originalskick renoverad båt som i viss utsträckning används för chartrade turer. Vägen hit var lång och mödosam för hennes nuvarande ägare som ombesörjt iståndsättandet. Loris öde har varit kantat med långa perioder av förfall och bortglömdhet. Under nästan tio år stod hon till exempel på Mälarens botten utanför Ekerö. Denna skönhet i blänkande mahogny och med exklusiv inredning är k-märkt av Sjöhistoriska museet sedan 2013.

Ivar Kreuger var under 1920-talet ekonomiskt engagerad i Svensk Filmindustri och när Hollywoodstjärnor kom till Stockholm på besök bjöd Kreuger gärna ut dem på en tur i Loris. Drygt fyra minuter in i denna film hittar vi rörliga bilder på Loris under hennes första glansperiod. Den här gången med Mary Pickford, Greta Garbo och Douglas Fairbanks som gäster i bakre sittbrunnen.

Unika kulturhistoriska och miljömässiga värden med svagt skydd

Långholmen och miljön runt Pålsundet ingår i kulturmiljövårdens riksintresse Stockholms innerstad med Djurgården. Kulturmiljön i Stockholms innerstad präglas bland annat av kontakten med vattnet och anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren.

Stadsmuseet i Stockholm har beskrivit Pålsundet som ett ur kulturhistorisk synvinkel mycket viktigt område och en unik miljö som även bjuder på rekreations- och upplevelsemässiga värden. Museet menar att den maritimt anknutna båtklubbsverksamheten bidrar till miljöns värden .

Utöver riksintressestatusen finns idag inget lagskydd för Pålsundets marinhistoriska miljö och den hemmavist som området sedan mer än 100 år utgör för en stor mängd träbåtar som är konstuerade och byggda i Sverige. Samtidigt är de gällande detaljplanerna för området flera och reglerar förutsättningar och förhållanden på enbart Långholmsidan respektive Pålsundsparken och Söder Mälarstrand. Pålsundsområdet med utgångspunkt i vattenrummet har hittills inte betraktats som en sammanhållen miljö i stadsplaneringen.

Värdet av träbåtar både i rörelse och förtöjda mellan boj och brygga vid Långholmsbroarna

Området runt Pålsundet och Långholmsbroarna är en kulturmiljö där hamnanläggningen, bryggorna med sina båtplatser, kajen utmed den naturliga strandlinjen liksom grönskan utgör några av kulturmiljöns fysiska uttryck. Sjösättningarna, det vardagliga skrovslipandat och reparerandet, Båtklubbarnas dag, båtmotorer som dras igång, blänkande trädäck och flaggor och vimplar som vajar i vinden är olika ljud- och synupplevelser som också starkt bidrar till att skapa värden i miljön och hålla den levande.

Stadsmuseet har som expertorgan framhållit att Pålsundsområdet är en av de sista platserna i Stockholms centrala delar där det riktigt långa perspektivet kan avläsas.

Att sprida kunskap om historiska transportmedel

Det här var första delen i den följetång som görs inom ramen för regeringsuppdraget Riksantikvarieämbetet har som handlar om att sprida kunskap om historiska transportmedel. I nästa del kommer ni få läsa om spårvagnar. Närmare bestämt Djurgårdslinjen i Stockholm*.

Text och bilder: Maria Adolfsson och Måns Pedersen, Kulturmiljöavdelningens utredare för det rörliga kulturarvet.

https://unesco.se/mans-pedersen-att-bevara-manskligheten-kulturegendom-ar-viktigt-for-alla-runtom-i-varlden-oavsett-var-den-finns/